

TRÄDGÅRDEN

vid Hovings malmgård

Hotad oas på östra Södermalm

Magdalena Nordenson | Sven Lorentzi | Helene Broms

Östra Södermalm med Hovings Malmgård. Stockholms stadsbyggnadskontor 2017.

Trädgården vid Hovings malmgård
© Arbetsgruppen för Hovings Malmgård
Magdalena Nordenson
Sven Lorentzi
Helene Broms
Grafisk form: Maj Sandin
Tryck: Gracia Repro
Stockholm 2020

Omslagets bild: Hovings malmgårdens trädgård på
1930-talet. Oljemålning av Brita Naess 1930.
Privat ägo.

Förord

M

Med den här skriften vill vi berätta om trädgården i en 1700-talsmiljö i Stockholm – en av de sista i sitt slag i staden: Hovings malmgård vid Danvikstull på östra Södermalm.

Trots att malmgården och trädgården är kulturmärkt av Stockholms stad förfaller huset och dess trädgård hotas av nybebyggelse. Vi arbetar för att detta värdefulla kulturreseptat ska bevaras och skyddas.

Två av oss är ättlingar till Lars Johan Hierta, Aftonbladets grundare, som på 1840-talet anlade sin stearinfabrik intill malmgården. En av oss har också bott i malmgården som barn, med minnen av en blomstrande idyll vid sidan av fabrikslarm och skorstensrök. Ur släktens arkiv har vi hämtat personliga minnen och bilder av trädgårdens historia.

Det är vår förhoppning att vi med denna skrift ska bidra till att Hovings malmgårds trädgård kan rustas till en öppen grön oas - till glädje för söderborna och alla stockholmare.

Stockholm den 3 juni 2020
Arbetsgruppen för Hovings Malmgård

Magdalena Nordenson
Sven Lorentzi
Helene Broms

Trädgården vid Hovings malmgård har varit och är fortfarande en grön lunga i en del av staden som blir allt tätare bebyggd. Nu behöver den en kraftig upprustning, liksom byggnaden. I 130 år var trädgården en blomstrande idyll mitt inne i en stökig fabriksmiljö. Och så sent som för dryga 60 år sen inträffade här en botanisk sensation.

Staden larmade och stank, den var lortig, trång och ohälsosam. Liksom i våra dagar skaffade sig folk som hade råd "fritidshus" i grönskan bortom staden. Framför allt under 1600- och 1700-talen köper adel och rika borgare som bodde i Gamla Stan mark ute på Stockholms malmar, utanför stadskärnan. Där låter de bygga sina herrgårdsliknande sommarställen. Man flyttar om sommaren ut till sin "malmgård". Där kan man vila, promenera i naturen och odla grönsaker, frukt och bär till hushållet.

Hovings malmgård vid Danvikstull både är och inte är en sådan typisk malmgård. Den är typisk därför att till 1700-talshuset hör en stor trädgård från samma tid. Där har man i kris-tider odlat nyttoväxter för husbehov och andra tider förvandlat trädgården till en elegant park i takt med tidens ideal. Den kände industrimannen och tidningskungen Lars Johan Hierta och hans familj bodde under somrarna i huset 1842–1848. Därför kallas malmgården ibland Hiertas malmgård. Från en av Hiertas döttrar har vi kunskap om hur trädgården såg ut vid den tiden.

Det är om denna trädgård och dess historia som den här skriften handlar.

Men Hovings malmgård är samtidigt otypisk, eftersom den under 130 år var en del av Liljeholmens stearinfabrik som Lars Johan Hierta anlade här år 1840. Fabriksbyggnader och rykande skorstenar låg tätt inpå huset, som senare blev tjänstebostad åt fabriksdirektör. Malmgården blev, kan man säga, "herrgården" i det brukssamhälle som växte fram med fabrik och arbetarbostäder.

Trädgården skyddades och förblev orörd av fabriks expansion. Här, där malmgården vänder sin fasad mot Åsöberget, öppnade sig en blommande, skyddad idyll i skuggan av fabriksrök och larm. Längre upp mot Åsöberget byggdes arbetarbostäder i den bevarade "Gröna gården". Under 1800-talet växte stenstaden Stockholm ut mot malmarna med stora bostadskvarter. Men trädgården vid Danvikstull fick grönska ostörd.

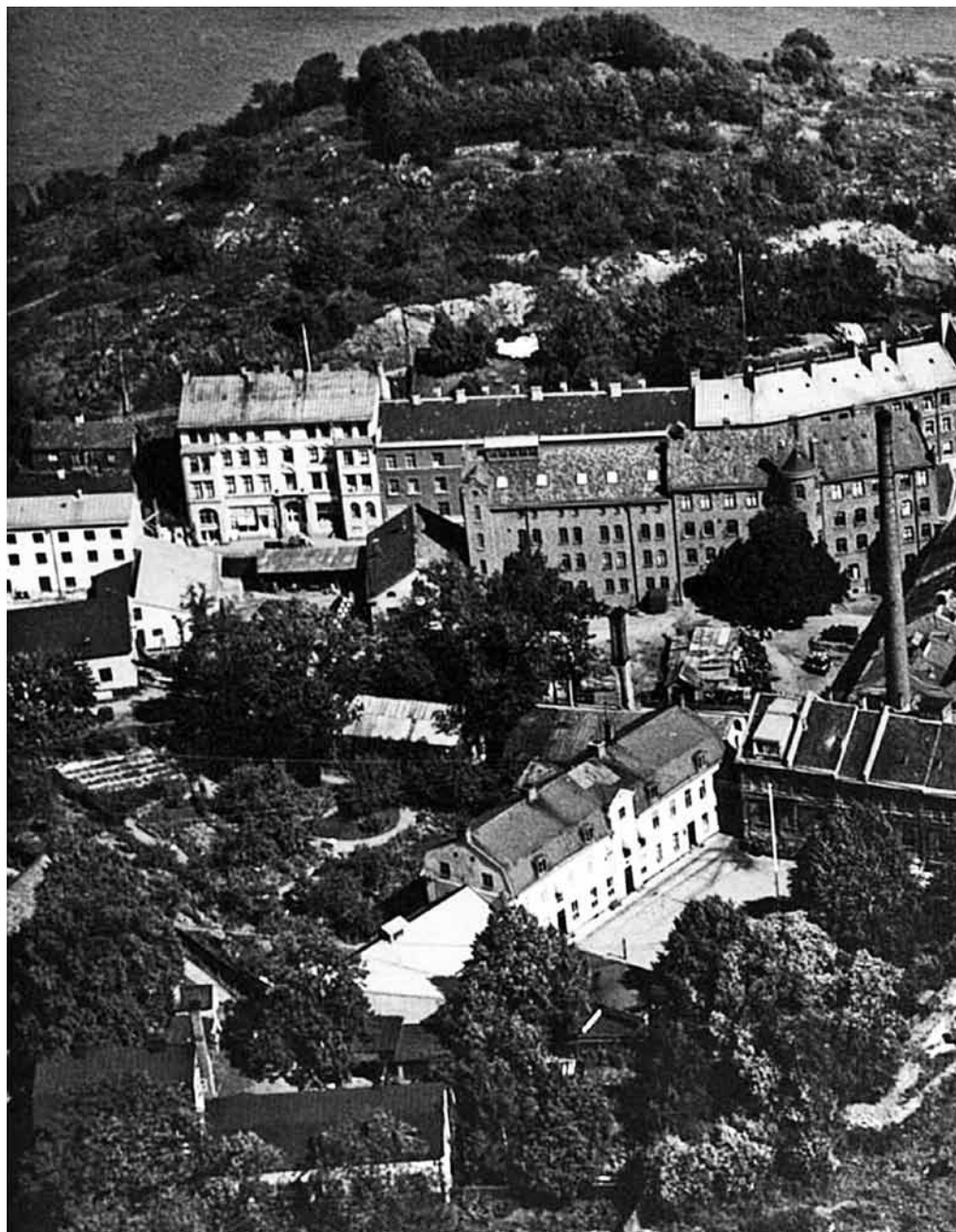
Hovings malmgårds trädgård är därför idag en av de få öppna trädgårdar i sitt slag som finns kvar i Stockholm. En intakt historisk rest av en epok i stadens historia. Här kan man tydligt se hur en enskild byggnad hängde samman med sin trädgård.

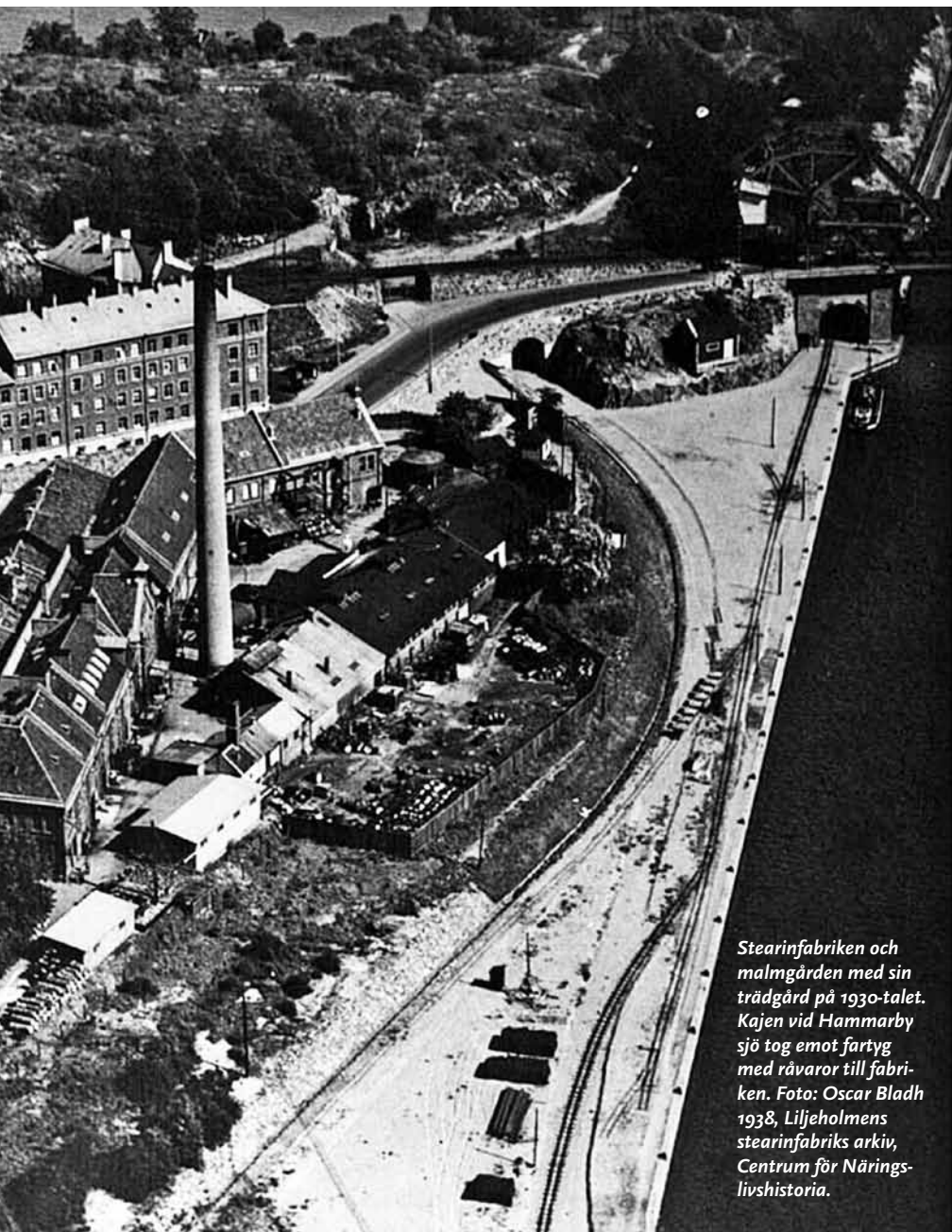

Hovings malmgård, fasad mot Hammarby sjö. Foto: Sven Lorentzi.

Hovings malmgård, fasad mot Åsöberget. Malmgårdens trädgård med den gamla eken är en omtyckt lek- och rastplats för skolbarnen i "Vita huset" intill. Foto: Jan Åhman.

Stearinfabriken och malmgården med sin trädgård på 1930-talet. Kajen vid Hammarby sjö tog emot fartyg med råvaror till fabriken. Foto: Oscar Bladh 1938, Liljeholmens stearinfabriks arkiv, Centrum för Näringslivshistoria.

Detta samband och att malmgårds-
miljön utgör det sista minnet av en in-
dustriepok är skälen bakom att Stock-
holms stad i 1996 års detaljplan beteck-
nar huset och trädgården i sin helhet
som ett "kulturresevat", som vare sig
får förfalla, byggas om eller rivas. Sena-
re planer på att bygga i trädgården har
avförts av kulturvårdande instanser och
av stadens politiker. Detta är en kultur-
miljö av högsta klass.

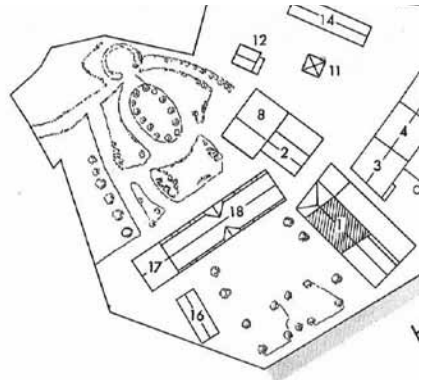
En gång var trakten kring "Danviks
tull och krokär" vildmark. Per Anders
Fogelström skriver suggestivt i roma-
nen "Mina drömmars stad" om huvud-
personen Hennings upplevelser som
"hjälpösse" vid stearinfabriken vid
1800-talets mitt:

*"Dagarna gick, löven guldade, solen sken
allt blekare över Hammarby sjös vatten. I
regniga oktoberdagar växte diset och tät-
nade röken över fabriken, vällde fram och
fyllde hela dalgången mellan Klippans och
Fåfångans höjder. Ibland kunde han höra
de sinnessjuka skrika från därhuset intill
Saltsjön, en natt vaknade han av ylanden:
fabrikens hund hade vädrat varg. Vildmar-
ken var nära, husen vid sjön bara ett sista
uppflyttande av stad innan storskogar
och mörker tog vid på allvar."*

Tidigare, på 1700-talet, växte här vid
Hammarby sjö fram en rad industrier,
främst färgerier som sköljde sina ty-
ger i sjöns vatten. Kanske odlade man
också växter att färga med. Och det var
en färgare, Carl Gustaf Hoving, som år
1770 låter bygga malmgården som bär
hans namn. Han maler färg i sin kvarn
uppe på Danviksklippan mittemot, och
på malmgårdens stora vind hänger han
sina tyger på tork.

Danviksstull 1805. Här syns malmgården och trädgården. Efter att Hammarby sjö sänktes på 1920-talet och ny kaj byggdes kom malmgården längre från vattnet. Källa: Utsnitt ur Carl Akrells karta, Stadsarkivet.

Fabriksområdet med malmgården 1867. Trädgården är anlagd efter tidens ideal. Källa: Liljeholmens stearinfabrik 1839–1939.

Hur såg trädgården ut på Hovings
tid? Det får vi en glimt av när han den 22
juli 1788 ansöker om att få försäkra hus
och trädgård hos Stockholms Brandför-
säkringskontor: I trädgården fanns bl a
en stenmur mitt emot huset, och i väs-
ter ett korsvirkeshus, klätt med bräder
och tegeltak, och sedan tidigare inrett

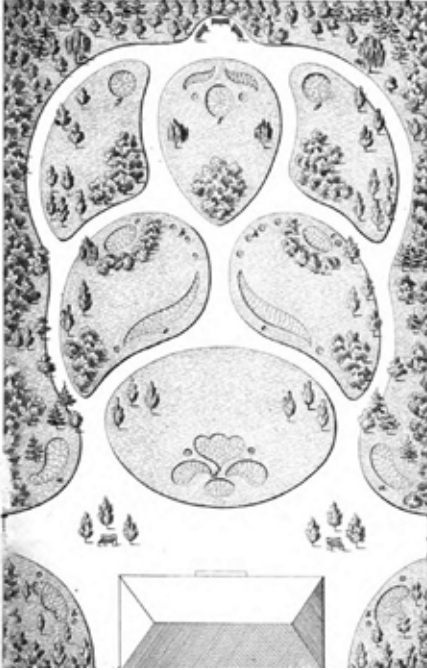

Illustration av den tyska stilen ur boken "Trädgårdskonst" av Daniel Müller 1858. Hovings trädgård ser ut att vara inspirerad av detta stilideal.

Trädgården med Liljeholmens stearinsfabriks skorstenar i bakgrunden. Troligen 1940-tal. Foto: CG Rosenberg, Liljeholmens stearinfabriks arkiv, Centrum för Näringslivshistoria.

med en hästmangel. "Omkring trädgården är ett staket upprest", betonar färgare Hoving, kanske för att visa att han har ordning på sin egendom.

Några år senare visar en karta från 1805 en trädgårdsanläggning nordväst om huset. Man ser där hur trädgården, liksom idag, omges av bergshöjder som Åsöberget och Fåfången, vilket ger den ett skyddat, varmt mikroklimat.

När Lars Johan Hierta köper egendomen kring 1840 omvandlas trädgården till en privat park och huset blir sommarbostad för familjen. På en ritning över fabriksområdet år 1867 ser vi hur

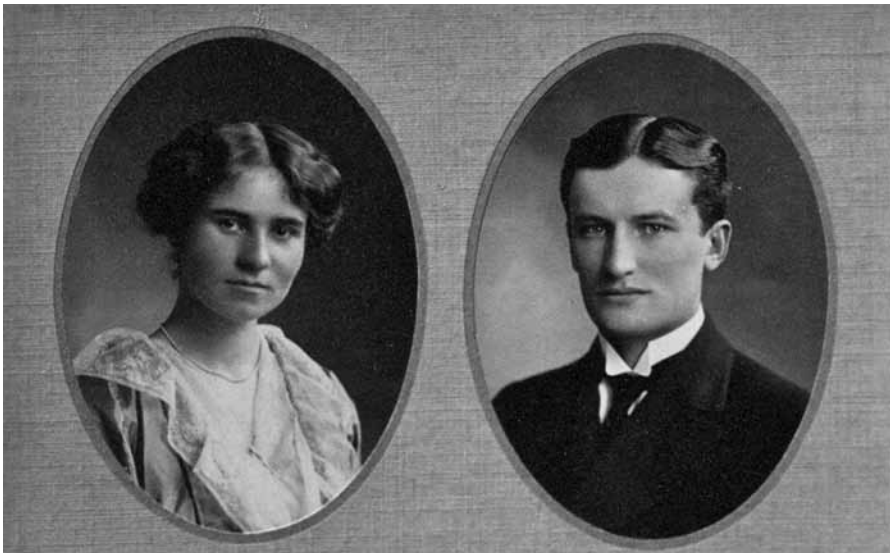
fint ordnad trädgården var med noga uttänkta, symmetriska planteringar – i en stil som då var högsta trädgårdsmodet.

När Hierta så småningom flyttar till Barnängens malmgård vid Hammarby sjö längre bort, inrymmer Hovings malmgård tjänstebostäder för stearinfabrikens högre tjänstemän.

År 1917 flyttar en ny familj in i malmgården. Det är kemidocenten Harald Nordenson, barnbarnsbarn till Lars Johan Hierta, som börjar som teknisk chef för familjeföretaget Liljeholmens stearinfabrik. Senare blir han fabriken

*Frukträden blommar i Hovings trädgård på 1940-talet och de bär frukt än idag. Foto: Okänd.
Källa: Privat.*

*Clare Lagercrantz och Harald Nordenson gifter sig 1914 och flyttar 1917 in i malmgården. Foton ur
bröllopsinbjudan. Foto: Privat.*

direktör, och i över 50 år är malmgården familjens tjänstebostad fram till fabriken flytt till Oskarshamn 1970.

Haralds hustru Clare Nordenson, född Lagercrantz, är uppvuxen på herrgården i Wirsbo bruk i Västmanland. Hon är som klippt och skuren för livet på det bruk i staden som malmgården och stearinfabriken utgör. Men hon är inte bara insatt i plikterna som direktörsfru på "herrgården". Hon är botaniskt kunnig på akademisk nivå. Hon har tagit betyg i botanik på Stockholms Högskola, preparerat växter för mikroskop, och arbetat en tid på Botanikum i Uppsala. Hon vill utbilda sig till ett naturvetenskapligt yrke, men giftermål och familj kommer emellan. Hennes krafter går istället till ett rikt socialt och kyrkligt engagemang, både i fabriken och på Södermalm.

Clare sätter efter inflyttningen igång med att inreda malmgården och ger den dess 1700- och 1800-talsatmosfär tillbaka. Och hon gläds åt att ha en trädgård, där hennes kärlek till botaniken och hennes kunskaper får utlopp. Trädgården var "*ganska förvildad, men hade en obeskrivlig charm*", och blev med tiden "*en verklig idyll, ett älskat tillhåll inte bara för vår familj utan för fabriken personal i övrigt*", skriver hon i hembygdstidningen Sofiabladet.

Till sin hjälp när Clare tar sig an hus och trädgård har hon en av Lars Johan Hiertas döttrar. Bertha Kleman, född Hierta, är Harald Nordensons mormor. "Mormor Kleman", som Clare kallar henne, skänker möbler som stått i Hiertahemmet, och berättar för Clare hur trädgården var ordnad när den var sommarviste för Hiertafamiljen på 1840-talet.

Bertha Kleman, född Hierta, ("mormor Kleman") på besök i malmgården med barnbarnsbarnen Margareta och Lars Nordenson. 1920-tal. Foto: Privat.

I sina minnen som Clare tecknade ner till barn och barnbarn berättar hon om vilken glädje och hjälp hon hade av "Mormor Kleman" när familjen flyttade in i malmgården.

Trädgården med sitt röda plank och sina koltrastar blir levande för våra ögon:

"Mormor Kleman berättade också om trädgården som låg bakom huset omgivet av ett rött plank. Där fanns gamla fruktträd, ett litet gammalt lusthus och en sittplats i skydd av en kaprifol. Mormor berättade att hon hade varit med och planterat ett päronträd, som sedan vuxit till ett stort träd, som varje år bär mycket frukt – små, söta s k augustipäron. Nu är det så högt

att man aldrig kommer åt de översta päronen. Koltrasten har ju blivit vanlig inne i staden, vilket noggsamt märks, då de älskar frukt och kastar sig över alla päron som hamnar på marken, ja, angriper dom t o m på trädet."

Clare nämner förstås också eken, som står kvar än idag: *"En ståtlig gammal ek dominerar trädgården på ett tjugigt sätt, liksom den stora kastanjen på fabriksgården invid kontorsbyggnaden."* Kastanjen höggs ner när fabriken revs under 1970-talet. Men eken är genom sin storlek särskild värdefull, enligt Naturvårdsverket, och den är flera hundra år gammal.

Eken är malmgårdens gamla "vårdträd" och statligt skyddad. Foto: Inger Johansson.

Från Hovings trädgård har man utsikt mot den kulturmärkta "Gröna gården" från 1854 – en av de första arbetarbstäderna vid stearinfabriken. Troligen 1940-tal. Foto: Privat.

Hovings trädgård var under fabrikstiden en omtyckt plats att vistas i både för direktörsfamiljen och företagets anställda. Här sitter den unge studenten Jonas Nordenson. Foto: C G Rosenberg 1939, Liljeholmens stearinfabriks arkiv, Centrum för Näringslivshistoria.

År 1917 när Clare och Harald flyttar in i malmgården är det världskrig och brist på allt. Trädgården fick odlas upp med nyttoväxter. Danviksgatan, som Clare nämner nedan, finns inte mer, men var den "bruksgata" som gick mellan fabriken och arbetarbostäderna. Gatan var fram till 1950-talet också utfart mot Nacka och Värmdö.

"När vi kom till Danviksgatan sköttes trädgården av Lundevall som, tror jag, var utbildad trädgårdsmästare. Han var fantastiskt arbetsam och intresserad. Under dessa krigsår försökte man ju överallt få fram så mycket matnyttigt som möjligt. Så ock här. Lundevall skaffade gödsel till drivbänkar, odlade upp varje liten plätt för att sätta potatis och andra grönsaker. Det räckte givetvis blott att dela mellan hushållen i direktörsbostaden. Men visst var det underbara tillskott till kristidens annars magra kost. Givetvis gick dessa "odlingar" ut över "prydnadsträdgården" så att säga."

Men några blommor sparades för skönhet och glädje:

"Det fanns en gammal rabatt av perenna växter och den fick vara orörd, liksom vårblommorna Eranthis, snödroppar och scilla som växte i massor på slutningen upp mot det s.k. torpet, en liten söt stuga som användes till lager av diverse ting. Så mycket narcisser, den gamla vita sorten som fanns i trädgården, har jag aldrig förr eller senare sett. När Ulf föddes den 20 maj 1924 och jag låg ensam (de andra barnen hade skickats till Jägarskogen) kom vår präktiga gamla kokerska Anna upp med stora fång av narcisser. Det har sedan för mig varit Ulfs blomma par préférence!"

Clare Nordenson, kring 1920. Foto: Privat.

Clare har hjälp av duktiga trädgårdsmästare:

"Långt senare, när kristiden var över, planerades trädgården om. Det gamla lusthuset revs när den nya laboratorielängan byggdes, rosenrabatter anlades, nya buskar av olika slag planterades. Men då var Lundevall borta, oerhört saknad av oss alla. Visst har trädgården haft sina up- och downperioder. Efter Lundevall hade vi ingen kunnig arbetskraft där, men jag måste ändå nämna Bohman, som några år gick där som en tomte, planterade, krattade och rensade. Sin glansperiod hade denna underbara lilla idyll under trädgårdsmästare Nykvist, som lade ner hela sin själ på att göra den vacker, och den hölls då ytterligt pryddig. Han och jag tillsammans lyckades genomdriva att vi fick pengar till att bygga ett litet växthus, köpa nya plantor osv. Aldrig skall jag

Trädgårdens norra sida med spaljé och rabatter. Den lilla grinden ledde ut till fabriksområdet. Troligen 1940-tal. Foto: C G Rosenberg, Liljeholmens stearinfabriks arkiv, Centrum för Näringslivshistoria.

De fyra meter höga italienska agaverna i blom vid malmgården 1956. Foto: SvD.

glömma de stunder Nykvist och jag hade tillsammans för att planera, prata om blommor, frön och plantor, lika intresserade båda två. Nykvist var en förtjusande människa, glad, vänlig och hjälpsam, en kär vän för oss alla i familjen. Tyvärr fick han en allvarlig blodsjukdom, kunde de sista åren han levde inte arbeta i trädgården och vantrivdes med det mer stillasit-

tande arbete han då fick. Hade han bara fått mer hjälp med det tyngre arbetet kanske han något längre kunde ha fått pyssla i sin älskade trädgård. Han dog 1956."

Samma år som trädgårdsmästare Nykvist går bort, 1956, inträffar något av en botanisk sensation i trädgården, som Clare märkligt nog inte nämner: två agaveväxter går i blom!

Agavens stängel bär gula nektarfyllda blommor och blommar bara en gång för att sedan dö. 1956. Foto: SvD.

På en resa till italienska Palermo 1931 hade Clare och Harald tagit med sig två agaveplantor hem, och ställer dem på paradplats framför malmgårdens port mot trädgården. Agaven planterades i trätunnor, kanske tillverkade vid fabriken eget tunnbinderi. Att ha agave i trädgården var fint: I adelns slott och herrgårdar förr i tiden var det prestigé att ställa ut en agave eller två framför slottet på ömse sidor om uppfarten.

Agaven är en märklig och dramatisk växt. Den härstammar från torra öknar i Mexiko och södra USA. Den blommar en gång, och dör. I årtal samlar agaven energi i sina suckulenta blad. Så plötsligt dränerar den bladen, skjuter ut blomstängeln och blommar med tusentals gulaktiga nektarproducerande blommor.

Den blommar i några veckor. Stängeln växer en decimeter per dag under blomningen. När det är över dör plantan.

Ett franskt talesätt säger om agaven: *"Den växt, vilken blommar så ofta, som en engelsman ler"*

Agaven i Hovings trädgård var runt 25 år när den gick i blom och fångades på bild. I soliga varma Mexiko tar det 7-10 år innan agaven blommar, i norra Europa går det årtionden och är i Sverige så ovanligt, att varje känd blomning blir en botanisk nyhet som skrivs in i den botaniska historien.

Agaven i Bergianska trädgårdens växthus blev nyhetsstoff när den år 2017 blommade för första gången. År 1902 ställde en grosshandlare ut sin blommande agave i Humlegården och DN:s reporter skrev: *"Östermalmsborna och andra amatörer af Humlegården ha i dagarna godt tillfälle att se den ståtliga växten i blom, en här i sverige (sic) mycket sällsynt företeelse."*

Den dramatiska agaven har inspirerat poeter, som t ex år 1708 när den första agaven blommade i Sverige på Noors säteri i Uppland, och diktaren Sophia Elisabeth Brenner skrev ett poem om den. Årstafrun, Märta Helene Rehnstierna, skrev i sin berömda dagbok den 26 augusti 1834: *"For till Rosendal att se den höga nu i knopp stående Aloe [=agave] kringbyggd med glasfönster."*

Agaven i Hovings trädgård var alltså i fint sällskap. Svenska Dagbladet skickade dit en reporter och berättade under rubriken *"25-årig agave blommar vid Danvikstull"* om de två plantornas resa från Italien:

"Plantorna var då inte mer än en tum

långa, berättar dr Nordenson. Vi hittade dem under ett besök i den botaniska trädgården i Palermo där man just var i färd med omplantering av dessa vackra sydamerikaner. En hel del småplantor hade blivit över och skulle kastas bort och på vår fråga om vi fick ta med oss ett par blev svaret genast ja.

Mellan ett par fuktiga läskapper fick de små rotlösa plantorna följa med norrut på resan och har sedan dess haft en säker fristad i det Nordensonska hemmet. Under vintern har de givetvis fått ta sin tillflykt inomhus men har alltid under hela sommaren paraderat utomhus. Som goda reskamrater har de nu kommit på en gång med sina resliga blomstänglar vilka mäter en längd av omkring fyra meter.”

Fick den trogne trädgårdsmästaren Nykvist uppleva denna märkvärdiga blomstring innan han gick bort samma år? Det vet vi inte.

I slutet av 1940-talet köptes aktiemajoriteten i Liljeholmens stearinfabrik upp av Fosfatbolaget. Företaget upphör att vara ett familjeföretag. Clare sörjer det och att den nya ledningen inte verkar tycka trädgården vara värd att satsa på. Hon skriver:

”Sedan dess har väl ingen riktigt intresserat sig för trädgården, och den nya ledningen av fabriken har inte velat kosta på den något. Och det märks! De flesta gamla fruktträd finns kvar, liksom den ståtliga gamla eken, paradisäppelträden, liksom syrenträden som planterades under Nykvists tid har vuxit rent fantastiskt. De gamla narcisserna har gått ut, varför vet jag inte, och ersatts av de nya korsningarna, ett slags mellanting mellan påskliljor och narcisser.”

Hon skriver detta på 1970-talet när hon och Harald väljer att flytta ifrån malmgården, som förlorat sitt vanliga livliga sammanhang när fabriken töms och rivs. Men trädgården var vacker och välvårdad ända fram till dess. När konsthistorikern och journalisten Dag Widman år 1953 gör ett hemma-hos-reportage i inredningstidningen Svenska Hem hos Harald och Clares son Ulf och hans fru Eva, som under några år bor i malmgårdens undervåning, skriver han:

”Danviksgatan är en rätt okänd gatstump mellan Fåfängan och Danvikskanalen, till största delen dominerad av Liljeholmens Stearinfabriks monotont dystra tegelfasad, en gata på sidan om, inbjudande blott till snabba passader. Går man emellertid in genom fabriksporten, in

Heminredningstidningen Svenska Hem gjorde 1953 ett hemma-hos-reportage i malmgården, som ligger i kvarteret Sommaren.

i kvarteret "Sommaren", och passerar den första gården med sina upplag av oljetunnor, står man plötsligt inför en förbluffande kontrast – en herrgårdsidyll med rötter i det gustavianska Stockholm. Där ligger en långsträckt byggnad med svart brutet tak, som vänder fasaden mot en stor välskött trädgård med äppel- och päronträd, mjuka gräsmattor och rosenrabatter."

Han noterar också att man från ett av familjens matsalsfönster kan gå sju steg ner på en liten trästege till trädgårdsgången, äppelträden och den mjuka grönskan. "I matsalen närmar sig nämligen fönstren golvnivån och på så sätt har en nära kontakt skapats med det uterum som den inhägnade trädgården utgör."

**Vårvinterbestyr i trädgården. Troligen 1920-tal.
Foto: Privat.**

**Malmgårdens låga fönster ger en intim kontakt
med trädgårdens grönska. Foto: Privat.**

Stearinfabrikens forskningslaboratorium med sin vägg, klädd med grönska, sträckte sig utmed trädgårdens norra sida. Fortfarande växer agaver i trädgården. Troligen 1960-tal. Foto: Okänd, Liljeholmens stearinfabriks arkiv, Centrum för Näringslivshistoria.

Gårdsplanen på södra sidan mot Hammarby sjö, var under fabriken tid inte anlagd som en trädgård. Närmast huset var en sand- eller grusplan där familjens och besökares bilar kunde köra fram. Sen följde gräsmattor, där det växte rikligt med bläcksvamp om hösten under ståtliga lindar, som alla nu är borta, tagna av blixten eller nedsågade av andra skäl. Nuvarande utformning med bilparkering, träd och häckar kom till efter fabriken flytt.

Clare skriver:

”Trädgården var ju en underbar, skyddad lekplats. Även den öppna soliga gårdsplanen var vårt tillhåll. Så småningom användes gården till fotbollsplan av Lars och Jonas och deras skolkamrater. Det finns roliga foton av detta fotbollslag – en sannskyldig idyll mitt i ett fabriksområde. Man hörde intimt till fabriken och barnen kände många av arbetarna, strövade fritt omkring överallt.”

Från malmgårdens stora matsal på

andra våningen har man utsikt över trädgården, och när Clare dukar till middag får trädgårdens blommor ibland vara med på bordet. Clare och Harald har ett stort umgänge. Här i malmgården dinerade politiker, kulturpersoner, journalister, vetenskapsmän. För varje större

middag antecknar Clare i sina svarta vaxduksböcker gästlista, bordsplacering, meny och dukning. Där kan vi t ex se hur hon i mörkaste november 1938 hämtar "stora lilafärgade chrysantemum ur växthuset" och låter dem samspela med "mörkt lila ljus". Eller när hon, under

Malmgården blev tidigt tjänstebostad för Liljeholmens stearinfabrik. Här ingenjör Alexandersson i stora salongen, använd som matsal. Omkring 1900. Liljeholmens stearinfabriks arkiv, Centrum för Näringslivshistoria.

Kastanjen inne på fabriksgården sågades ner när fabriken revs på 1970-talet. Foto: C G Rosenberg 1938, Liljeholmens stearinfabriks arkiv, Centrum för Näringslivshistoria.

brinnande världskrig i maj 1941 dukar med vårbloomor från trädgården och ljus i milda pastellfärger.

När fabriken flyttar till Oskarshamn (där den fortfarande är igång som världens största stearinfabrik) ligger fabriksgården tom och öde. Vad ska hända med fabriks husen och den fina gamla malmgården?

En som anar oråd är Per Anders Fogelström. 1969 köper Stockholms stad hela området, både de tomma fabriks husen och malmgården. Sen står allt öde, och förfallet börjar. Fogelström och andra engagerade, framför allt Sofiabor, drar igång en kamp för att rädda fabriks hus och malmgård. Man upp vaktar politiker, väcker opinion, ordnar demonstrationer och fackeltåg. Man vill att malmgården ska bli en hemgård åt Sofiaborna och fabriken stå kvar som ett industriminne och fyllas med t ex småindustri, hantverk, arkiv – idéerna är många.

Clare och Harald i sin tur skriver till ansvariga politiker, erbjuder sig att donera inventarier, konstverk och Hiertamöbler till Stockholms stad, om huset görs till en *"Hiertas Malmgård, tillgänglig för allmänheten."* *"Där kunde menade vi hållas sammanträden, fester m.m. och på så sätt denna del av söder få en förnämlig lokal, som i hög grad saknas i denna del av staden"*, skriver Clare i hembygdstidningen Sofiabladet 1973.

Den bevarade "bruksmiljön" med fabrik och malmgård var ovanlig i en stad som Stockholm. 1972 skriver arkitekturhistorikern Fredric Bedoire i SvD att Danviksgatan mellan fabriken och arbetarbostäderna *"ger utan motstycke*

Författaren Per Anders Fogelström levandegjorde arbetet vid stearinfabriken i romanen "Mina drömmars stad". Han kämpade med många andra för att fabriks husen skulle bevaras och Hovings malmgård bli en hemgård för Sofiaborna. Foto: Herbert Lindgren 1961, Stockholms stadsmuseum.

i Stockholm, en förtätad stämning av en svunnen tids industrimiljö."

Många krafter, både politiker, experter och allmänhet, samlas för att finna konstruktiva förslag till hur fabriken, och malmgården med sin trädgård kan räddas och användas. En arbetsgrupp bildas med Sofia Kommunalförening, Föreningen Södermalm, Publicistklubben och Stadsmuseet, som tillsammans driver frågan.

För trädgårdens del engagerar sig inte minst den kände trädgårdsmästaren Harry Fahlström, bl a grundare av handelsträdgården Hortus, instiftare av Magnoliapriset m m. Han som kallats

”en grön sten i skon” för många kommunalpolitiker, gör en, tyvärr förkommen, skiss till hur trädgården skulle kunna rekonstrueras och åter bli en oas.

Men man ropar för döva öron. Fabriken rivs, och ett jättelikt hus för småhantverk och industri, nu kallat ”Vita huset”, uppförs. ”*Industrikoloss kväver gammal vacker malmgård*”, som det heter i en tidning.

Malmgården och trädgården bevaras

som kulturresevat. Men huset står tomt, år efter år, och utsätts för inbrott och stöld. De vackra dörröverstyckena från 1700-talet i matsalen skärs ut av inbrottstjuvar, hemlösa sover i huset, man eldar i kakelugnarna. Trädgården förvildas.

Först efter flera år, i slutet av 1970-talet, renoverar staden malmgården och hyr ut till kontor. År 2000 säljs huset med tomträtt till byggbolaget Einar

◁ *Ur folkpartiets tidning Mitt Stockholm 13/1975. Fabriken är riven, malmgården är ensam kvar.*

▽ *”Industrikolossen” (s k ”Vita huset”) som byggdes på 1970-talet är idag kontor och skola. Huset reser sig på den gamla stearinfabrikens plats. Foto: Holger Ellgaard 2013, Wikipedia.*

Leka kurragömma, springa, klättra i träd. Hovings trädgård inspirerar till lekar bland barnen i skolorna intill. Bilderna tagna i mars 2019. I bakgrunden SL:s nu rivna busshållplats där det nya bostadsområdet Persikan ska byggas. Foto: Birgitta Palmertz.

Mattsson, EM, som hyr ut till kontor fram till 2015 då huset ställs tomt. Detaljplanen från 1996 gäller: Hus och trädgård är kulturresevat och får inte förfalla, byggas om eller rivas. Men huset blir alltmer förfallet och till slut, 2018, inleder staden ett tillsynsärende med krav på upprustning.

Trädgården förblir ovårdad. Men en älskad plats, en extra "skolgård" för barnen som går i skolan och förskolan i "Vita huset". Barnen leker gärna i denna oas, som de kallar "Ängen".

Hit till Hovings grönska kommer folk som bor i området för att rasta sina hundar, njuta av grönskan och plocka frukt. På fruktkartan.se, en digital karta över var i Stockholm man kan plocka frukt på allmän mark kan alla lägga in platser. Här finns Hovings trädgård med: "*Danvikstull, vid Hovings malmgård finns fyra finfina äppelträd.*"

Trädgården lever. Den gamla eken grönskar och lyfter sin mäktiga krona, vårblommor penslar gräset i mjuka fär-

ger, syrener doftar och äpplen sväller på sina grenar.

Hovings trädgård behövs, inte minst när tusentals människor flyttar in i de nya bostäder som ska byggas på andra sidan Tegelviksgatan. Då ökar trycket på Södermalms andra parker. Trädgården erbjuder en grön lunga. Den är en viktig del av områdets månghundraåriga historia, en oas som berättar om sina färgerier, sina fabriksår, sina kristider, sina idylliska år. Bland blodlönnar, skogsalmar, lindar, ek, gullregn, fläder och fruktträd trivs fåglar och insekter. Och riktar vi blicken uppåt Åsöberget uppfattar vi hur grönskan fortsätter upp på andra sidan Tegelviksgatan och omger den kulturskyddade s k "Gröna gården" som en gång inhyste arbetare vid stearinfabriken.

Hovings malmgård och trädgård berättar om de generationer före oss som arbetat och levt här. Ett levande botaniskt och kulturellt minne och en omistlig del av östra Södermalm.

Hovings malmgård. Teckning av Bertil Kumlien 1966.

Hovings malmgårds trädgård. Foto: Sven Lorentzi.

Källor:

LITTERATUR

Fogelström, Per Anders, *Mina drömmars stad*.

Stockholm 1960

Forsell, Nils, *Liljeholmens stearinfabrik 1839–1939*.

Minnesskrift. Stockholm 1939

Müller, Daniel, *Trädgårdskonst*. Anvisning att anlägga och underhålla trädgårdar. Stockholm 1858

Nordenson, Clare, *Familjeliv vid fabriken och på landet*. Stockholm 2008

Nordenson, Clare, *Född på 1800-talet*. Stockholm 1967

ARTIKLAR

Mitt Stockholm 13/1975: "*Industrikoloss kväver gammal vacker malmgård*"

Sofabladet 1/1973: "*Opinionsmöte vid malmgård*"

Svenska Dagbladet 24 augusti 1956: "*25-åriga agaver blommar vid Danvikstull*"

Svenska Hem nr 6/1953: Dag Widman: "*Hem i Kvarteret Sommaren*"

Svenska Dagbladet 22 juni 1972. Fredric Bedoie: "*Ett ädligt monument i tegel*"

INTERNET

Stockholmskällan: www.stockholmskallan.se

Digitala Stadsmuseet: www.digitalastadsmuseet.se

Bergianska trädgården: www.bergianska.se

Fruktkartan: www.fruktkartan.se

Mitt i Stockholm:

<https://mitti.se/nyheter/musterier-platser-plocka/>

ARKIV

Liljeholmens stearinfabriks arkiv hos Centrum för

Näringslivshistoria

Privat släktarkiv

TRÄDGÅRDEN vid Hovings malmgård

Hotad oas på östra Södermalm

Med den här skriften vill vi berätta om trädgården i en 1700-talsmiljö i Stockholm – en av de sista i sitt slag i staden: Hovings malmgård vid Danvikstull på östra Södermalm.

Det är vår förhoppning att vi med denna skrift ska bidra till att Hovings malmgårds trädgård kan rustas till en öppen grön oas – till glädje för söderborna och alla stockholmare.

Läs en personlig skildring om trädgården som idag är hotad.

Arbetsgruppen för Hovings malmgård:

Magdalena Nordenson, journalist, ättling till Lars Johan Hierta, bodde i malmgården som barn

Sven Lorentzi, konsult i stadsbyggnadsfrågor

Helene Broms, utställningsproducent, ättling till Lars Johan Hierta

